
УДК 130.2:572.028; 008; 101.1:316

В.Г. ВОРОПАЄВА

Державна льотна академія України, м.Кіровоград

ПРОБЛЕМА КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті дається аналіз проблем кризи ідентичності, що народжуються в умовах глобалізації та інформаційного суспільства, причини кризи ідентичності особистості та характерологічні особливості кризи ідентичності в інформаційному суспільстві; відмічається, що сучасна криза ідентичності проявляється у різноманітних формах - апатії, намаганні відійти від реального світу, безпорадності, віртуальній залежності, що приводить до негативної автономії, дезінтеграції, втраті цілісності особистості

Ключові слова: ідентичність, криза ідентичності, глобалізація, інформаційне суспільство, віртуальне суспільство, форми кризи ідентичності, цілісність особистості

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства є однією з **найактуальніших проблем**. Термін «глобалізація» став використовуватися ще на початку 1980-хрр. Т.Левітом, Дж.Макліном, Р.Робертсоном та іншими американськими дослідниками, що вивчали транснаціональний характер економічних процесів. Після опублікування у 1990р. книги японського економіста К.Омас «Світ без кордонів» термін «глобалізація» набув більш широкого розповсюдження і скоро перетворився на один з вживаних термінів при обговоренні «пост сучасної епохи». При істотній різниці у трактовці природи і наслідків глобалізації практично всі аналітики роблять акцент на проблемі цілісності сучасного світопорядку, перспективах загальної універсалізації знань, культурних цінностей, виробничих і політико-правових форм. У глобалізованому світі порушена рівновага між традиціями і новаціями, спостерігається устремління до швидких змін у всіх сферах людської життєдіяльності. З.Бауман відмітив, що ідентичність стає призмою, через яку розглядаються найважливіші питання сучасності. Глобалізація породжує нові форми взаємозв'язку і взаємодії країн і народів, що пов'язано з переосмисленням уявлень про культурну ідентичність. Глобалізація охоплює всі сфери людського буття і приводить до формування нової реальності, сприяє розумінню єдності взаємопов'язаного і взаємозалежного світу. Глобалізація здійснює вплив на всі аспекти нашого життя. У цілому глобалізація амбівалентна по відношенню до життя; щось погіршується, хтось відчуває виклики глобалізації, а хтось – менше. Вона стала нашим образом життя і ми знаходимося в її обіймах. Культурна глобалізація здійснює вплив на ідентичність і відкриває шлях до сукупності ідентичностей у глобальному світі. «Вільний» вибір своєї ідентичності, а точніше пошук свого «Я» і «ми» здійснюється в умовах стабільного, плинного, розвиваючого світу. Саме від

культури людського розуму залежить «ініціювання флуктуацій», які можуть сприяти збереженню багатоманітності культур та ідентичностей або знищення цієї багатоманітності і самої себе. Під впливом активізуючої глобалізації відбувається зміна ідентифікованих маркерів.

Фундаментальною основою глобалізації вважається революція у засобах масової комунікації, зв'язку та інформатики, що радикально змінила характер інтелектуальної, культурної та технологічної взаємодії, що породила безпрецедентну соціокультурну взаємозалежність окремих країн і народів. Багато спеціалістів роблять висновок про те, що розвиток глобальних економічних, політико-правових та інформаційних систем приводить до послаблення національних держав і зростаючої кризи національної та професійної ідентичності. Стратегія блокової солідарності між країнами змінилася культурним самовизначенням, а політична боротьба перемістилася у сферу міжкультурної конфронтації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спирається автор

Поняття «ідентичності» як унікальної природи особистості, самобутності людини, продуковане ментальною рефлексією з приводу історії людини, становлення особистості ми знаходимо уже у творах Сократа, Платона, Протагора, І.Канта, І.Фіхте, Г.Гегеля, Л.Фейєрбаха, Ф.Достоевського, А.П.Флоренського, С.Керкегора, М.Хайдеггера, М.Шелера, А.Шопенгауера, П.Рікера, Г.Сковороди, П.Юркевича, М.Фуко, В.Біблера, М.Бахтіна, А.Лосева, М.Мамардашвілі. Антропологічний контекст сутності людини знаходимо у роботах М.Бубера, І.Канта, Л.Леві-Стросса, М.Міда, Ж.-П.Сартра, Е.Фромма, П.Тейяр де Шардена, М.Шелера, М.Фуко, М.Хайдеггера. Проблема ідентифікації «Я» ви рішувалася у західній психології А.Адлером, У.Джеймсом, З.Фрейдом, Ю.Хабермасом, М.Хайдеггером, К.Хорні, К.Юнгом, Е.Еріксоном. Особистісна і соціальна ідентичність розглядалася такими авторами, як Р.Баумайстер, М.Борневассер, Дж.Бьюдженталь, Е.Гідденс, Е.Гоффман, Е.Дюркгейм, Ч.Кулі, С.Мадді, Дж.Мід, С.Московічі, Ж.Піаже, Х.Теджфел, Дж.Тернер, Б.Шефер. Ідентичність конструюється у деяких формальних виявленнях, що дозволяє говорити про наявність психолого-феноменологічного комплексу, що називається **ідентичністю**, проте кожний психологічний феномен знаходиться під впливом різних елементів психічної реальності і може бути пояснений тільки у рамках комплексної причинності. Феноменологічна традиція пояснює особистість як унікальну, неповторну, екзистенційну сутність, «самоналежність» (Р.Гвардіані), а ідентичність виражає тоді самореферентність людини у логіці ціннісної детермінації особистості. Ідентичність слід вивчати у контексті інтерактивних, перцептивних, комунікативних, екзистенційних, функціональних, ментальних, мовленнєвих процесів психічного розвитку особистості. У нашому розумінні структурування ідентичності означає певну цілісність і упорядкованість розгортання ідентичності як феномена функціонального та екзистенційного буття.

Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблемна ситуація.

Сучасна людина формується як особистість в медіанасиченому середовищі, де будь-які соціальні зміни нерозривно пов'язані з інтенсивним інформаційним обміном, у якому людина занурена в дійсний океан інформації. Причому замість отриманих, що співвідносяться оди н з одним, зібраних і систематизованих інформаційних «полос» людина стикається з короткими «сплесками інформації» – аудіовізуальними кліпами, числовими рядами, текстами новин, які не вкладаються в минулі межі уявлень і знань. Часто цей інформаційний потік несе з собою суперечливі і навіть взаємовиключні свідчення, а загальна кількість інформації зростає в геометричній прогресії. Аналогічні процеси віртуалізації відбуваються і в інших сферах – постмодерністському мистецтві, науці, «нетрадиційних сімейних відносинах, мережевих інтернет-спільнотах. Всі перераховані явища можуть існувати тільки в умовах інтенсивного інформаційного обміну, заснованого на використанні передових мультимедійних технологіях. Рівень віртуалізації тієї чи іншої сфери суспільних відносин залежить від кількості способів створення, перетворення і споживання інформації. З цієї точки зору інформаційний простір слід розглядати як невід'ємну форму існування віртуальної реальності. Проте формування інформаційного простору суміжне не тільки з вирішенням технологічних задач, але й з утвердженням нового масштабу людського світосприйняття, з тотальною експансією інформації, що витісняє традиційні смисли, установки, цінності.

Гіпотеза дослідження

Для того, щоб розкрити питання цілісності особистості, необхідно розглянути, у які умови попадає особистість в інформаційному суспільстві, тобто проаналізувати соціальні умови, передумови і наслідки інформатизації, виділити негативні і позитивні сторони, намітити шляхи вирішення проблем. Тобто увагу дослідника привертає специфіка впливу інформаційного суспільства на цілісність особистості. Принциповим для нас у цьому підході виявилось визнання взаємопроникнення культури і соціальності, розуміння соціальності і цілісності особистості як багатовимірної єдності особистісного, соціального і культурного начал. У сучасному інформаційному суспільстві та його культурі відбуваються трансформації, що сприяють зміні змісту цілісності людини. З однієї сторони, інформаційні технології розвивають творчі начала особистості, слугують засобом підвищення інтелектуального потенціалу особистості, дозволяють конструювати віртуальний простір і віртуальні образи. З іншої сторони, це приводить до технократичного мислення, до відчуження від суспільства, розриву між поколіннями, природою, тим самим збіднюючи зміст цілісності особистості. Ці фактори приводять до кризи особистості і формуванню нової **супер-ідентичності**, що змушує особистість виробляти нову стратегію поведінки.

Мета статті: виявити причини кризи ідентичності особистості в інформаційному суспільстві; розкрити основні проблеми кризи ідентичності в умовах інформаційного суспільства; виявити характерологічні особливості кризи ідентичності в інформаційному суспільстві.

Обговорення проблеми

Інформаційне суспільство - це цивілізація, в основі розвитку та існування якої лежить особлива субстанція, що умовно йменується «інформацією», яка володіє властивостями взаємодії, як з духовним, так і з матеріальним світом людини. Остання властивість особливо є важливою для розуміння сутності інформаційного суспільства. З однієї сторони, інформація формує матеріальне середовище життя людини, виступаючи в ролі інноваційних технологій, комп'ютерних програм і т.п., а з іншої сторони, вона виступає основним засобом міжособистісних взаємовідносин, постійно виникаючи, видозмінюючись і трансформуючись у процесі переходу від однієї людини до іншої. Іншими словами, інформація одночасно визначає і соціокультурне життя людини, і її матеріальне буття.

Ідентичність – поняття, що означає, що члени певної суспільної спільноти є тотожними один одному та й індивід є тотожним самому собі; властивість людини, пов'язана з відчуттям власної належності до певної групи - політичної партії, народу, релігійної конфесії, раси, спільноти; властивість індивіда залишатися самим собою в плінних соціальних ситуаціях і являється результатом усвідомлення самого себе у якості людської особистості, що відрізняється від інших. Его-ідентичність – термін Е.Еріксона – цілісність особистості; тотожність і безперервність нашого «Я», незважаючи на ті зміни, які відбуваються з нами у процесі росту і розвитку. Криза ідентичності – це втрата его-ідентичності; у такому стані зникає чи знижується цілісність, тотожність і віра людини у свою соціальну роль. Поняття «криза ідентичності», на думку В.Хьосле, заслуговує на увагу по двом причинам: 1) формальна ідентичність являється якістю кожного об'єкта і передумовою послідовності будь-якої теорії про ці об'єкти; 2) реальна ідентичність властива тільки емпіричним об'єктам і має різні форми у залежності від онтологічного статусу конкретного об'єкта; під реальною ідентичністю ми розуміємо збереження форми об'єкта у часі. Причини кризи ідентичності знаходяться вже в аналізі факторів ідентичності: коли один чи більше факторів не в порядку, можлива криза ідентичності. Причиною, що викликає проблеми ідентичності, являються нові фізіологічні функції, як такі, а нездатність вписати дії, необхідні для задоволення нових потреб, у вироблену людиною систему цінностей. Сама глибока криза ідентичності являється результатом переконання про те, що не існує будь-яких моральних норм. Причинами кризи колективної ідентичності являються відкидання символів, розпад колективної пам'яті, представленої традиціями, втрата віри у загальне майбутнє, дисгармонія між описовим і нормативним образами себе, невідповідність між уявленням культури про саму себе та її образами в інших культурах, почуття неповноцінності відносно більш досконалої культури. В інформаційному суспільстві відбувається перехід до нової

Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства

системи самоідентифікації, яка дозволяє вільно моделювати своє «Я», конструювати власну ідентичність. Здатність до вільної, моделюючої самоідентифікації являється одним з проявів так званого креативного мислення, результатом багаторівневого абстрагування. Воно спирається на систему розрізнених образів, що ірраціонально сприймаються і оброблюються підсвідомістю. Свідомість вільно чи невільно витісняється у сферу позасвідомої творчості і попадає у простір симуляції образів, моделювання віртуальної реальності. По мірі того, як оточуючий світ стає все більш складнішим і плиннішим, людина традиційного типу все активніше намагається до відтворення у ньому найбільш звичних, традиційних форм соціальної ідентифікації. Проблема ідентичності породжується інноваційним характером розвитку інформаційного суспільства, кліповою фрагментарністю сучасної культури, перманентною змінністю. Сучасна людина покликана постійно втрачати ідентичність з тим, щоб знову і знову її виробляти. Проблема цілісності особистості стає актуальною саме у період зародження постнекласичної пізнавальної моделі. Акцентуація на проблемі цілісності особистості вписана у становлення сучасної картини світу, пов'язана зі становленням інформаційного суспільства. Розпад соціальних спільнот, що являються основою для цілісної людини, неефективність привичних способів орієнтації у новому оточуючому середовищі, формують особливий тип умонастрою і світовідчуття, що свідчить про те, що людина може стати заручником цих технологій.

Сприйняття віртуальної реальності як метафори, що відображає «перевиробництво смислів» і занепад інформації, стало однією з найбільш помітних рис постмодерністської філософії. У працях Ж.-Ф.Ліотара, Ж.Бодрійяра, А.Турена, Ж.Делеза всебічно розглядаються онтологічні, соціальні, світоглядні аспекти цього феномена, яке все частіше розглядається «з ігровою семантикою». Гра стає одним з найбільш популярних символів буття людини у віртуальній реальності. В умовах тотального захоплення комп'ютерною «стріляниною» і «стратегіями» все це не викликає подиву, а ігровий компонент культури став об'єктом пристальної уваги європейських мислителів. Ще на початку ХХ ст. Й.Хайзінга розробив концепцію ігрової діяльності як одного з основних архетипів людського самовираження і взаємодії і залучив до соціальної антропології поняття *Homo ludens* (людина граюча). Тому становище ігрової діяльності значно змінює характер інформаційного суспільства. У суспільстві, де панує «втрата символів», де віртуальна, знакова культура набуває власне буття, гра не тільки проникає у реальність, але й надає їй все більш театралізованого характеру. *Homo ludens* стає реальним образом, який має немало переваг: така людина принципово менше обтяжена багажом історично зумовлених стереотипів, вона володіє більш мобільними реакціями і здатністю маніпулювати будь-якими шарами інформації. Відчуття «часткової реальності світу», характерне для концепції ігрової діяльності, породжує розкріпаченість свідомості і соціальної поведінки,

Воропаєва В.Г., 2011

відносну легкість адаптації до нових умов, здатність до гнучкого моделювання соціальних ролей, творчого використання оточуючої реальності, маніпулювання людьми та інформацією. Ігрова концепція життя змінює систему соціалізації особистості і всю модель стартифікації суспільства, вона формує спільноти, основані на симуляції образів «Я» і «Ти». Змодельована ідентичність такої спільноти може базуватися на самих довільних комбінаціях соціальних ознак – статевих, вікових, сімейних, етнічних, конфесійних, культурних, ідеологічних тощо. Вона не обов'язково має спадковий характер і піддається стрімким змінам. Соціалізація індивіда у рамках подібної спільноти представляє собою не засвоєння групових цінностей і норм, а побудову особистісного іміджу, який є результатом творчості індивіда, засобом самовираження, самопрезентації людини. Іміджева модель поведінки передбачає особливу значущість неформальних міжособистісних зв'язків, в контексті яких імідж відображає вільне самовизначення людини, а соціальну значущість вони набуває лише при умові активної комунікативної взаємодії. Мати імідж - це означає заявити оточуючим про свій особистий стиль життя і бути почутим, так як він вимагає від людини постійного «самореферування» і рефлексивного сприйняття соціального оточення.

Складається парадоксальна ситуація – чим активніше людина намагається підтримувати свій власний імідж, тим більше вона залежить від інтенсивного спілкування з оточуючими. Виникає і зворотна залежність – все більша щільність інформаційного простору, зростаюча інтенсивність спілкування заставляють людину втягуватися у процес симуляції своєї ідентичності, доповнювати і корегувати своє «Я», вибудовувати свій образ в очах все більшої кількості людей. Проте адаптація людини до нової соціальної системи не переборює, а скоріше посилює загрозу кризи ідентичності, так як створюється загрозливий розрив між «соціально реальним» і «соціально віртуальним», відбувається розмивання звичних категорій ідентичності, заснованих на груповій солідарності і культурних традиціях. Традиція починає сприйматися як штучне обмеження вільного самовираження людини, а не акцентуація на культурному досвіді поколінь. Все це може трактуватися як глобальна ціннісна і мотиваційна криза, проте не означає сутність фатальної дезорієнтації сучасної людини.

Причини до загострення проблем ідентифікації зводяться до наступного: 1) наслідки закінчення «холодної війни»; 2) зростання доцентрових і відцентрових культурних проблем; 3) політика мультикультуралізму нові проблеми, породжені нею; 4) синтез ідеологій і формування усереднених стандартів соціального забезпечення; 5) конфліктне протиборство соціальних, політичних та ідейних сил, кожна з яких намагається нав'язати свій варіант цивілізаційного руху. Пошук ідентичності, тобто спроби ціннісного і культурного самовизначення, розглядаються перш за все як захисна реакція в умовах глобалізації, а тому трактується у якості джерела зростаючої соціальної напруги. Не меншу роль у загостренні кризи ідентичності має і складна перебудова соціальної

Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства

організації західного суспільства. Критерієм нового соціального розподілу являється не оволодіння деяким об'ємом знань, а саме особистісні якості людини, його здатність вільно оперувати інформацією і знаннями, створювати нові інформаційні продукти. Тому у системі стратифікації суспільства акцент поступово переноситься з типів поведінки на структуру цінностей людини. Провідним соціальним типом стає людина, здатна до вільного пошуку інформації, творчого осмислення і на її основі – до особистісного самовизначення та розвитку особистості.

Феномен появи нової соціальної еліти слід розглядати у контексті більш широкої проблеми – процесу **віртуалізації суспільства**, що означає ілюзорний, магічний, потусторонній. Джарон Ленъеза запропонував розглядати віртуальну реальність у якості мультимедійної імітації реалістичного і видуманого середовища, деякого ілюзорного світу, у який зануряється і з яким взаємодіє людина. У дослідженнях А.Крокера, М. Вейнстайна, М. Кастельса, Ф. Хеміта склалася цілісна концепція віртуальної реальності як складного імітаційного простору, який не має власної онтологічної сутності, але здійснює вплив на всі сфери людської діяльності. Разом з тим віртуальний простір представляє собою саме імітаційне середовище, свого роду «буферну реальність», яку кожна людина наповнює власним змістом, образами, смислами, почуттями. Першочергово «експансія» віртуальної реальності пов'язувалася з упровадженням мультимедійних технологій, проте з часом стало очевидним, що віртуалізація різних сфер суспільних відносин суміжна не тільки з технологічними нововведеннями, але й істотними змінами у самому характері людської діяльності, способах і мотивах комунікативної взаємодії. Прискорений розвиток системи електронної тому числі ф'ючерсної торгівлі переносить на віртуальний простір все більшу частину товарно-грошового обігу. Самі образи товарів і фірм-виробників перетворилися завдяки системі брендінгу і франчайзингу у надзвичайно корисний об'єкт збуту. Найбільш помітний феномен – віртуалізація політичної сфери, технології public relations перетворили політичний процес на віртуальний політичний ринок, де «продаються» і «купаються» образи політиків, партій, програм і подій. Політичні іміджі, створювані рейтинг-іміджмейкерами, поступово перетворюються з «передвиборчого» товару у постійний елемент владних відносин. Всі основні інститути представницької демократії – парламентаризм, розділ влади, багатопартійність, змагальний політичний процес – витісняються інтегрованим віртуальним середовищем, перенасиченими маркетинговими образами і різноманітними «ресурсами», але нівельованого з точки зору реальної ідеологічної багатоманітності.

На перше місце у такому суспільстві висуваються адаптивні здібності людини до мережевої моделі, що сприяє формуванню **мережевої особистості**, престижність і конкурентоспроможність якої залежать від мобільності, свободи та адаптивності, вміння орієнтуватися у потоці інформації. Тотальна залежність особистості від інформаційної культури, комп'ютерної реальності приводить до формування технократичного

мислення. Інформаційна культура стимулює орієнтацію на раціоналізм, проте раціональна діяльність скута певними стандартами, нормами, несвободами, особистість не знаходить можливості для свого самовираження. Для раціоналізму чужими є симпатії і антипатії, моральні норми та естетичні переживання. Виникає невротичний, неспокійний тип особистості як відображення негративних рис інформаційної особистості. Багатоманітність виявлення неврозів особистості – результат нелегких обставин у формуванні цілісності особистості в інформаційному суспільстві.

Сучасна криза ідентичності проявляється у різноманітних формах: апатії, намаганні відійти від реального світу, безпорадності, віртуальній залежності. Ця тенденція приводить до негативної автономії, дезінтеграції, відсутності життєвих планів, втрати довгострокових життєвих планів. З іншої сторони, відчуття єдності зі своєю інформаційною спільнотою дозволяє осмислювати значущість свого особистісного буття і зберігати цілісність існування. Ступінь ексклюзивності групової ідентичності стає зверненою у сторону єдиної загальнолюдської ідентичності. Матеріальною основою психологічного зближення людських спільнот виступає сучасне інформаційне суспільство, що наближає технологічну та інформаційну супер-ідентичність майбутнього, у якій втрачають своє значення звичайні расові, релігійні, культурні та економічні бар'єри, що розділяють людей.

Втрата минулої ідентичності у сьогodнішній реальності заставляє цілісну особистість вибирати, співставляти, пропоновані суспільством нові інформаційні цінності і норми, які допомагають виробляти необхідну стратегію поведінки у теперішньому і майбутньому. «Народжується» новий тип особистості, як носій інформаційної культури - «багатовимірна людина», для якої характерним є визнання рівнозначності всіх проявів: інтелекту, здатності до інноваціям, ризику, мобільності у плінних ситуаціях. Виходячи з методологічної рефлексії і культурологічного осмислення “колективного несвідомого”, названого К. Юнгом “архетипами”, слід звернути увагу на сталі структури неусвідомленого як структурного компоненту масової свідомості. Саме ці архетипи стають основою масової свідомості, яка виокремлюється як “колективне несвідоме” і навіть грає у житті людини і суспільному житті конструктивно організуючу роль. Завдяки цим “архетипам” здійснюється смисловий зв'язок епох, культур і цивілізацій, підтримується духовна цілісність соціуму, створюється феномен тієї “колективної душі”, в якій зникають індивідуальні особливості і беруть верх несвідомі елементи, тому що в натовпі “людина стає варваром”, істота – інстинктивна, дії такої істоти підкорюються впливу спинного, а не головного мозку, і в цьому відношенні вони подібні первинним істотам. Якщо свідоме характеризується дискретністю, то несвідоме – континуальністю, тут панує безперервність потоків смислу, воно позбавлене контролю, виявляє себе переважно мовою смислів, емоційно-обмеженим часом і не редукується до його теоретико-пізнавального та раціонального вияву. Пріоритет тілесності, спонтанності, чуттєвості людини над розумом у всіх формах масової свідомості є дорефлексивним, неререфлексивним, Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства

позарефлексивним. Всі форми масової свідомості утворюють свого роду “вітальну енергію”, яка свідчить про “психічну інфляцію індивіда”. Як свідчать С. Московічі і Г. Лебон, “психологія” мас є тим феноменом, перед яким капітулюють всі влади. Лебон ототожнює масову душу з душою примітивних людей, дії якої підпадають під магічну силу слів, тому маси ніколи не знають істини, ідеальне для них має пріоритет перед реальним. Саме ці фантазії породжують психологію неврозів. Маса – це збуджувальна, імпульсивна сила, яка все ж відчуває себе всемогутньою, легковірною, некритичною, не знає ні сумнівів, ні впевненості. В масі стираються індивідуальні відмінності людей, зникає своєрідність, вона спускається на декілька сходинок вниз, втрачає цивілізованість, стає дикою масою, примітивною, в деяких випадках навіть “героїчною” і доходить до крайнощів.

Типовими рисами масової свідомості як соціального феномена можна назвати такі риси, як аморфність, статичність, відсутність системно-структурного і цілісного уявлення про світ, ситуативність існування, знеособленість, гетерогенність аудиторії, різке переважання чуттєво-емоційної компоненти, утрата інтелекту і особистої відповідальності. Масова свідомість – це невід’ємний компонент багаторівневої структури духовного життя суспільства, яка безпосередньо, відтворюючи дійсність на буденному рівні, має деякий обсяг і науково-теоретичне знання, народного глузду; включає деякі елементи побутової національної і вселюдської свідомості, національної психології і ідеології, логічно послідовного і внутрішньо суперечливого відображення об’єктивної дійсності, діалектики етнонаціонального, етносоціального, етнополітичного; специфічних інтересів у цьому процесі, що здійснюються і супроводжують осмислено-здійснювальний процес нетотожності мислення і буття, не редукуючи до теоретико-пізнавального виразу її форми. Натовп при цьому розділяється на: 1) різнорідний (анонімний і неанонімний); 2) натовп однорідний (секти, касти, класи). У філософсько-політологічному витлумаченні феномен масової свідомості визначає особливу складність і суперечливість його структури, неоднозначність, становлення і функціонування, що покладається умовою формування, дискурсу, масового суспільства, яке формує знеособлених особистостей, переважання негативного пафосу феномена розгубленої української людини. Масова свідомість по своїй суті розмита, фрагментарна, суперечлива, її особливість в тому, що вона подібна в деяких смислах і інваріантна у маси людей, які поставлені в подібні умови життєвого процесу, особливо тієї маси, що управляється несвідомим елементом і вільно переходить від анархії до рабства.

Типовими рисами людини-маси є:

- 1) знеособленість як манера індивідуального буття;
- 2) імпульсивність;
- 3) підкорення емоціям і почуттям;
- 4) слабка взаємодія інтелектуального розвитку з почуттями;
- 5) інстинктивність;

- 6) втрата інтелекту;
- 7) алогічність;
- 8) втрата особистої відповідальності;
- 9) відсутність контролю над собою;
- 10) відсутність традиції, культури, норм;
- 11) відсутність соціальної організації, тощо.

Парадигмальний характер кризи сучасної техногенної цивілізації – в порушенні рівноваги між інструментальним (техніко-технологічним) і аналітичним (духовним, душевним) відношенням людини до світу і самого себе. Конститутивні властивості досягнення цивілізації: протистояння негативним явищам в природі, соціумі; подолання страху і відчуження, перетворення всього суцього в засіб цивілізованого існування. Єдине людство може стати поліфонічним оркестром, якщо воно не буде асоціюватися з тоталітарною сукупністю «гвинтиків», а направлене на визнання самоцінності кожної особистості, широкого взаєморозуміння і поваги до інакомислення; подолання нівелювання і знеособлення особистості. Повага до унікальності кожного «атому» і становлення єдиного людства вимагає ставлення до будь-якої нації – етносу як самоцінності і неповторності, поширюється на будь-яку величину чи малу соціальну групу чи окрему людину, що можливо за умов становлення гуманізму, як універсальної цінності, цивілізованого існування. Використання людством наукової школи В. Вернадського, К. Поппера, Тейяр де Шардена відкриває нові можливості становлення ноосферного мислення як основи становлення людства як єдиного соціального і духовного організму, що допомагає закласти основи єдиного світосприймання, в якому час від часу буде зростати роль людини як перетворювача світу по законам коеволюції.

Висновки

1. Феномен ідентичності виникає у рамках глобальної проблематики існування самого роду людського. Людина стає людиною, коли усвідомлює свою ідентичність у світі людей, професій, націй. На думку сучасних молодників поняття ідентичності як захисту особистого, відповідності «Я» своєму життєвому втіленню, стану належності індивіда деякому індивідуальному цілому, що охоплює і суб'єктивний час, і особистісну діяльність, і національну культуру, стало однією з головних тем у соціально-гуманітарній науці кінця ХХ-початку ХХІ століття. Ідентичність – це складний феномен, психічна реальність, що включає різні рівні свідомості, індивідуальні і колективні, онтогенетичні і соціогенетичні.

2. Особистість символізує себе в інформаційній технології, комп'ютер виступає системою, символічно ізоморфною людині. Людина стає все більше прагматичною і все менше емоційною, вона знаходиться у постійній погоні за інформацією, матеріальними цінностями. Це створює стан душевного дискомфорту, втрату індивідуальності і зниження загальнокультурного рівня особистості, більше того – до дегуманізації праці і маніпуляції людьми, що тягне за собою негативні форми поведінки людини – агресивність, конфліктність, загрожує цілісності особистості. Виникає Проблема кризи ідентичності в умовах глобалізації та інформаційного суспільства

проблема гуманізації як повернення людини до свого природного стану, гармонічного розвитку.

3. Захоплена масовою свідомістю і культурою, людина рефлектує і оцінює себе і групу, свою поведінку і діяльність, усвідомлюючи себе комформістом, свідомо приєднуючись до певної соціальної групи. Сучасне індустріальне і постіндустріальне суспільство формує новий тип масової свідомості з її антикультурою, ерзацінностями, антидемократією. В умовах відображення пізнання людиною соціального буття, його багатогранності масова свідомість не набуває в більшій чи меншій мірі свого адекватного відображення дійсності, суперечливо втілюючи в собі як теоретичну, так і побутову повсякденну свідомість, відбиваючи в ній ті якісні зміни, що висуваються в масовій свідомості; в той же час не слід перебільшувати і її роль у формуванні певного типу культури, свідомості, мислення, при всіх прогресивних змінах, що в ній відображуються, для неї характерна обмеженість, яка не дозволяє глибоко відображати об'єктивну дійсність у всій її складності і суперечності.

4. Потреба у цілісному осмисленні ідентичності пов'язана з проблемою вибору і самовираження в умовах сучасності. Сучасна соціальна реальність характеризується невизначеністю, відсутністю єдино вірних і простих рішень, формує філософські основи для формулювання абстрактних висновків, які виступають не вирішенням проблеми, а її усугубленням, описом невирішених проблем. Ідентичність представляє собою багатоаспектний феномен, який формується, підтримується і трансформується у залежності від соціокультурних умов.

Перспективи подальших наукових досліджень

- аналіз різноманітних форм кризи ідентичності особистості в умовах глобалізації та інформаційного суспільства, що виражаються у втраті цілісності особистості.

Список використаної літератури

1. Алексеев И.Ю. Возникновение идеологии информационного общества / И.Ю. Алексеев // Информационное общество. – 1999. – №1. – С. 7-15.

2. Базалук О.А. Сущность человеческой жизни / О.А. Базалук. – К.: Наукова думка, 2002. – 270 с.

3. Бауман З. Спор о постмодернизме / З. Бауман // Социологический журнал. М., 1995. – №4. – С 70-71.

4. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну / У.Бек. - М.: 2000. – 384 с.

5. Бех Ю.В. Саморозгортання соціального світу: Монографія. / Ю.Бех. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – 248 с.

6. Бондаревич І.М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива / І.М. Бондаревич. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. – 162 с.

7. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Монографія. / Воронкова Валентина Григорівна. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.

Воропаєва В.Г., 2011

8. Гидденс Э. Ускользающий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Пер. с англ. – М.: Издательство «Весь Мир», 2004. – 120 с.

9. Гуткина И.М. Человек в пространстве информационной культуры // Информационная цивилизация: пространство, культура, человек / Под ред. Устьянцева В.Б. – Саратов, 2000. – 169 с.

10. Ишмуратова А.Т. Конфлікт і згода / А.Т. Ишмуратова // Основи когнітивної теорії конфліктів. – К.: «Наукова думка», 1995. – 192 с.

11. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – М., 2001. – 205 с.

12. Кастельс М. Пути к информационному обществу: структура занятости в семи главных индустриальных странах, 1920-1990 гг. / М. Кастельс, Ю. Аояма // Междунар. обзор труда. – М., 1995. – Т. 133, № 1/3. – С. 52-79.

13. Корабльова Н.С. Багатовимірність рольової реальності: ролі і маски – лик і личина / Надія Степанівна Корабльова- Харків: ХНУ, 2000.- 288с.

В.Г.ВОРОПАЕВА

Государственная летная академия Украины, Кировоград

ПРОБЛЕМА КРИЗИСА ИДЕНТИЧНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье дается анализ проблем кризиса идентичности, которая рождается в условиях глобализации и информационного общества, причины кризиса идентичности личности и характерологические особенности кризиса идентичности в информационном обществе; отмечается, что современный кризис идентичности проявляется в разнообразных формах – апатии, стремлении отойти от реального мира, беспомощности, виртуальной зависимости, что приводит к отрицательной автономии, дезинтеграции, потере целостности личности

Ключевые слова: идентичность, кризис идентичности, глобализация, информационное общество, виртуальное общество, формы кризиса идентичности, целостность личности

V. Voropaeva

Ukraine state aeronautics academy, Kirovograd

CRISIS OF IDENTITY PROBLEM IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION AND INFORMATION SOCIETY

In the article the analysis of crisis identity which is born in conditions of globalization and information society is given; the reason of person identity crisis and characteristic features of identity crisis in an information society is given; it is marked, that modern crisis of identity is shown in various forms - apathy, aspiration to depart the real world, feebleness, virtual dependence that results in a negative autonomy, decomposition, loss of integrity of the person

Key words: identity, crisis of identity, globalization, informational society, virtual society, forms of identity crisis, integrity of the person

Стаття надійшла до редакції 20.07.11р.